

УДК 37+93/94](066)
ББК 63я54+74я54
Н 34

ФАХОВЕ ВИДАННЯ

затверджено постановою президії ВАК України у 2010 р.,
від 26.05.2010 р. № 1-05/4 (педагогічні науки), від 01.07.2010 № 1-05/4 (історичні науки)

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 16421-4893Р від 10.02.2010 р.

**"НАУКОВІ ЗАПИСКИ" започатковано у 1939 році в КДП імені О. М. Горького
(нині НПУ імені М. П. Драгоманова)**

Редакційна колегія :

- В. П. Андрущенко* – член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор (*шеф-редактор*);
Е. І. Андрусиаш – доктор історичних наук, професор;
В. І. Бондар – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (*заст. головного редактора*);
В. М. Вашкевич – доктор філософських наук, професор;
Л. П. Вовк – доктор педагогічних наук, професор;
І. І. Дробот – доктор історичних наук, професор (*заст. головного редактора*);
В. М. Даниленко – член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор;
М. І. Жалдак – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
В. Б. Сятух – член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор;
Л. Л. Макаренко – доктор педагогічних наук, доцент (*відповідальний секретар*);
В. В. Обозній – доктор педагогічних наук, професор;
О. С. Падалка – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
О. О. Сушко – доктор історичних наук, професор;
В. Л. Савельєв – доктор історичних наук, професор;
М. І. Шкіль – академік НАПН і АНВШ України, доктор фізико-математичних наук, професор (*головний редактор*);
О. Г. Ярошенко – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
С. М. Яшанов – доктор педагогічних наук, професор (*відповідальний редактор*);
Беата Гурницька – доктор Ph.D. Опольський університет (Польща).

Рецензенти : *В. В. Борисюк*, доктор педагогічних наук, професор;
П. М. Чернега, доктор історичних наук, професор.

Н 34 **Наукові записки :** [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; за заг. ред. Л. Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Випуск СХІІІ (113). – 251 с. – (Серія педагогічні та історичні науки).

ISBN 966-660-016-1

У збірнику розміщено статті, де розглядаються актуальні питання наукових досліджень докторантів, аспірантів, викладачів навчальних закладів та співробітників наукових установ України, які працюють у галузях педагогічних та історичних наук.

УДК 06
ББК 95.4

Рекомендовано Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова
(протокол № 3 від 24 жовтня 2013 р.)

ISBN 966-660-016-1

- © Редакційна колегія, 2013
- © Автори статей, 2013
- © Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2013

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Бондар В. І., Митник О. Я., Шапошнікова А. С.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ
ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ5

Андарало А. И.

СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА
КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВЫСШЕГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ20

Богославец Л. П.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ РОЗДІЛУ “ЛЕКСИКА”
У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО30

Вікторова Л. В.

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНОСТІ ІНШОМОВНОЇ
ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ35

Гадалова І. М.

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ44

Дичка Н. І.

МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ
З КОМП'ЮТЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНО
ОРІЄНТОВАНОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ
З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ51

Дубровіна І. В.

ПРОФЕСІЙНІ ФУНКЦІЇ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
В КОНТЕКСТІ САМООСВІТИ58

Жигadlo Г. Б.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВИВЧЕННЯ СПОРТИВНИХ ІГОР68

Жижко Т. А.

“КЛАСИЧНИЙ” І “НЕ КЛАСИЧНИЙ” УНІВЕРСИТЕТ ХХІ СТОЛІТТЯ76

Іваницька Н. А.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ЯКІСТЬ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ”
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ПРОБЛЕМА ДИДАКТИКИ ФІЗИКИ88

Ковалькова Т. О.	
СТАН ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ	94
Ковальова К. В.	
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНЖЕНЕРІВ-АГРАРНИКІВ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ	99
Колечинцева Т. С.	
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЗНАЧИМИХ ЗНАТЬ ТА УМІНЬ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ У ВНЗ МОРСЬКОГО ПРОФІЛЮ	106
Кондрак Еліас Аріф	
ЖИТТЄВА СИЛА ТЕОРІЇ МАХАТМА ГАНДІ ТА Л. М. ТОЛСТОГО ПРО НЕПРОТИВЛЕННЯ ЗЛУ НАСИЛЬСТВОМ	115
Корзун В. В., Ревуцька С. О.	
ПЛАНУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В ІНДИВІДУАЛЬНИХ КЛАСАХ ВИЩИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	122
Корнелюк В. О.	
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕВРИСТИЧНИХ ЗНАТЬ У БАКАЛАВРІВ	128
Кучменко О. Б.	
ЩОДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ В ГАЛУЗІ БІОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ ТА ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ	133
Макаренко Л. Л., Гусак Н.	
ПРОФЕСІЙНІ ОЧІКУВАННЯ УЧНІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УЧИЛИЩ І ОРІЄНТАЦІЯ НА УСПІХ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	137
Махінов В. М.	
ЖЕНЕВСЬКА ЛІНГВІСТИЧНА ШКОЛА ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ	142
Ніколаєнко С. М.	
БЕЗ МОРАЛІ, ПАТРІОТИЗМУ І ВИХОВАНOSTІ УКРАЇНА БУДЕ ТУПЦЮВАТИСЯ НА МІСЦІ	149
Піддячий В. М.	
ПРОФЕСІЙНІ САМООСВІТА ТА САМОВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	156
Проценко У. М.	
СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (70–91 РР. ХХ СТ.)	166

суспільство, молодь без ідеалів і переконань, без уміння трудитись, забезпечувати і примножувати гарне заможне життя не можливо. Пригадую, як під час акції "Україна без Кучми" президент Польщі Олександр Квасневський колись показав у Варшаві нам – делегації опозиції з України круглий стіл, за яким в різні часи – за Пілсудського чи Ярузельського політики Польщі знаходили компроміс. Вважаю, що таким умовним столом українського примирення і розквіту стануть теми, про які сьогодні згадано. Над цим мусимо разом задуматись, а відтак братися до цієї важкої, але вкрай необхідної праці.

НИКОЛАЕНКО С. Н. *Без морали, патріотизма і вихованості Україна буде стояти на місці.*

В статті проаналізовані актуальні проблеми сучасного суспільства України. Предложено шляхи рішення цих проблем. Звернено увагу на моральний упадок українського народу, важливу роль праці і патріотизма в вихованні українців, необхідність якісних змін у підготовці вчителя.

Ключові слова: мораль, патріотизм, виховання, Україна, вчитель, праця, моральний упадок.

NIKOLAENKO S. N. *Without a moral, patriotism and breeding Ukraine will not develop. The actual problems of modern Ukrainian society are analyzed in the article. The solutions to these problems are offered. Special attention is paid to moral degradation of Ukrainian nation, important role of labour and patriotism in education of Ukrainians, necessity of modification of teacher's training.*

Keywords: morality, degradation, patriotism, education, Ukraine, teacher, labour.

УДК 331.54:37.041+37.09:-057.875

Піддячий В.

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

ПРОФЕСІЙНІ САМООСВІТА ТА САМОВИХОВАННЯ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Розкрито визначення, сутність, структуру та роль професійних самоосвіти та самовиховання у підготовці майбутнього вчителя, надано рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі з метою сприяння здійсненню професійного саморозвитку через професійні самоосвіту та самовиховання.

Ключові слова: професійні самоосвіта та самовиховання, майбутній вчитель.

Сьогоднішні студенти вищих педагогічних навчальних закладів – вже майбутні вчителі, яким доведеться взяти активну участь у створенні та зміцненні інтелектуальної та духовної основи суспільства.

У підготовці майбутніх вчителів потрібно керуватись принципом: "чому навчають майбутнього вчителя, з тим він і прийде на роботу та буде давати відповідні результати". Отримана у навчальному закладі освіта – це лише основа, яка потребує постійного оновлення та розширення. Жодний університет не здатний сформувати у студентів всі ті знання, вміння, навички, цінності та ставлення, яких вистачить їм на все життя. Жодний висококваліфікований лектор не зможе охопити, розкрити та донести до студентів все те багатоманіття знань, які щоденно з'являються на сторінках педагогічної літератури.

У зв'язку з цим першочерговим завданням вузу є не стільки збагатити пам'ять студентів, скільки навчити їх самостійно здобувати знання, формувати уміння, навички, цінності та ставлення через професійні самоосвіту та самовиховання.

Проблеми самовиховання досліджували: П. П. Блонський, С. У. Гончаренко, С. Б. Єлканов, О. Л. Кононко, М. Д. Ярмаченко та ін. Дослідженню самоосвіти присвячені напрацювання: С. У. Гончаренка, Б. І. Корольова, Н. К. Крупської, І. Л. Наумченка, К. Д. Ушинського, М. Д. Ярмаченка та ін.

Мета: дослідити сутність професійних самоосвіти і самовиховання майбутнього вчителя.

Завдання: 1) з'ясувати визначення та структуру професійних самоосвіти і самовиховання, надати їхню характеристику; 2) розкрити роль професійних самоосвіти і самовиховання у підготовці майбутнього вчителя; 3) вказати на їхнє освітньо-виховне значення.

Науковці акцентують увагу на значній ролі самоосвіти у підготовці майбутніх вчителів. Водночас, одним із найважливіших недоліків у системі підготовки студентів є недостатня сформованість умінь займатись самоосвітою, а відповідно й самовихованням [8, с. 12].

Я. А. Каменський висував проблему самостійного навчання як одну із найважливіших у системі засвоєння знань. Видатний російський педагог К. Д. Ушинський рекомендував учителям будувати свою роботу з учнями так щоб вони в міру своїх можливостей працювали самостійно, а вчитель керував цим процесом та надавав відповідні матеріали [11, с. 256].

Зважаючи на це, в основі освіти майбутнього вчителя мають бути ретельно організовані і реалізовані професійні самоосвіта та самовиховання, які повинні відігравати провідну роль у його підготовці. Зона має бути спрямована на формування та вдосконалення професійних параметрів (складових професії, які визначають напрями, у яких має здійснюватись підготовка майбутнього вчителя). Це дозволить забезпечити більшу результативність навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі. Окрім цього, професійні самоосвіта та

самовиховання дадуть можливість майбутньому вчителю використовувати у своїй роботі все найсучасніше та найкраще. Виходячи з цього, без них може бути ніякого професійного саморозвитку, а отже, й ніякої педагогічної майстерності і самого педагога взагалі. Саме на опанування професійних самоосвітою та самовихованням має бути насамперед спрямоване навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

І. Л. Наумченко притримується позиції, що самоосвіта та самовиховання мають опановуватись та здійснюватись переважно вільний від навчально-виховного процесу час. Проте, їх потрібно розглядати не тільки як процеси, що відведені переважно на вільний час студентів, але й як основу самого навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі. Тобто вони мають здійснюватись як позааудиторний, так і в аудиторний час протягом лекційних та практичних занять (на їхніх матеріалах).

У зв'язку з цим студентам вищого педагогічного навчального закладу необхідно давати знання, формувати вміння і навички самоосвіти та самовиховання з перших днів навчання у вузі. Це сприятиме більш глибокому засвоєнню ними обраної спеціальності, а не тільки окремих навчальних предметів.

У контексті цього доцільно вже у перший день навчання кожному студенту в електронному або паперовому варіанті давати перелік дисциплін, які будуть вивчатися протягом семестру, та приблизний графік, опис запланованих на цей період навчальних робіт, які виходять за межі програм навчальних предметів.

До кожної дисципліни (в електронному або паперовому варіанті) додається затверджена навчальна програма по ній. Вона має містити кількість занять (лекцій, семінарів та ін.), їх теми та плани, літературу до них, методичні рекомендації для вивчення дисципліни, відведені на це години та ін. Ознайомлення студентів вищого педагогічного навчального закладу із затвердженою навчальною програмою та її вивчення і засвоєння – це вже значний крок до опанування професією педагога. Адже працюючи за фахом, майбутнім вчителям доведеться з часом самими створювати подібні програми, і вони вже знатимуть, якою вона має бути, матимуть зразок і знання того, як потрібно з нею працювати. Оскільки не всі студенти будуть розуміти, як цим користуватись, потрібно ввести відповідний спецкурс, який би розкривав сутність професійного саморозвитку майбутнього вчителя та був спрямований на опанування системами професійних самоосвіти та самовиховання. Його засвоєння дасть можливість студентам вищого педагогічного навчального закладу навчитись планувати, організовувати та втілювати програму самоосвіти та самовиховання щодо формування та вдосконалення власних професійних

параметрів в різних частинах навчально-виховного процесу та протягом позааудиторної роботи, забезпечуючи таким чином власний професійний саморозвиток. Якщо немає можливості організувати спецкурс, то необхідно виділяти на це час з наявних навчальних предметів.

Це сприятиме тому, що студенти вищого педагогічного навчального закладу самостійно більш систематично і глибше вивчатимуть навчальні дисципліни, а відповідно і краще їх засвоюватимуть. В той час, теоретичні (лекції) та практичні (семінари тощо) заняття будуть спрямовуватись на: 1) перевірку якості опанування навчального матеріалу; 2) з'ясування разом із кваліфікованим викладачами незрозумілих моментів та неточностей; 3) отримання нової інформації про сучасні дослідження з цих тем тощо. Тобто фактично зміст теоретичних та практичних занять не змінюється, змінюються лише акценти: на теоретичних заняттях оглядово згадуються основні положення класичних матеріалів та більш детально розглядаються сучасні дослідження. Протягом теоретичних занять студенти будуть: 1) перевіряти, чи правильно вони зрозуміли та засвоїли запропонований програмою навчальний матеріал; 2) отримувати нову для себе інформацію з обраної проблематики. На практичних – майбутні вчителі показуватимуть те, як вони в деталях опанували запропоновані навчальною програмою матеріали та чи сформували на належному рівні власні професійні параметри, а викладач лише їх, при потребі, коригуватиме.

Це дасть змогу студентам з перших до останніх днів навчання у вищому педагогічному навчальному закладі вчитись робити все самостійно та не сподіватись на те, що хтось зробить щось за них. Це сприятиме тому, що протягом майбутньої професійної діяльності вони зможуть самостійно працювати та вирішувати проблемні питання і визначати власну професійну траєкторію, забезпечуючи собі неперервну освіту. З цього приводу Н. К. Крупська зазначала, що життя висуває багато нових проблем, вирішення яких потребує від людини застосування інноваційних підходів, які часто доводиться самостійно знаходити в різних джерелах інформації [6, с. 302].

Самостійне вивчення навчальної програми студентами вищого педагогічного навчального закладу зменшує їхню залежність від похибок виконання навчального плану (відсутності запланованих теоретичних або практичних занять, що викликає відставання тощо). Таким чином, майбутні вчителі не відчують суттєвого негативу від цих подій, адже вже будуть ознайомлені із цими матеріалами. А на сесії у таких студентів не буде надзвичайних труднощів, адже вони володітимуть матеріалом, і не поставатиме питання, чи знатимуть вони щось чи ні. Поставатиме питання, на якому рівні вони ним володіють, що становитиме предмет оцінювання

екзаменатора.

Отже, провідна роль у формуванні особистості майбутнього вчителя відводиться передусім гарно організованій самостійній навчальній практичній роботі, яка має відбуватися під керівництвом, контролем та коригуванням викладача.

Для того, щоб студенти не гуляли, а самостійно опанували навчальну програму з певної дисципліни, потрібно розробити та запровадити спеціальні форми контролю. Має бути створена система зовнішнього впливу на них, яка була б спрямована на стимулювання та управління їхньою роботою. Її повинні здійснювати викладачі. Вони мають влаштовувати різноманітні форми перевірки, здійснювати облік планування організації та змісту самоосвітньої та самовиховної роботи. Метою обліку виявлення у студентів рівня самостійності мислення, сформованості світогляду та рівня опанування системами професійних самоосвіти та самовиховання. Він даватиме можливість викладачам краще вивчити та пізнати студента, спостерігати за його особистісним зростанням та формуванням та вдосконаленням його професійних параметрів. Виховна роль контролю полягає у залученні студентів до систематичної роботи на собою. Вона сприятиме формуванню в них вольових якостей.

Крім зовнішнього контролю, професійному саморозвитку майбутнього вчителя сприятиме самоконтроль своєї навчальної діяльності. П. П. Блонський зауважував, що вивчення певного матеріалу без перевірки вивченого – це беззвітна робота пам'яті, натомість вивчення самоперевіркою – це робота пам'яті, яка відбувається під контролем мислення [1, с. 231].

Важливим фактором спонукання до здійснення професійного саморозвитку є його пропаганда засобами текстової продукції: спеціальні статті у журналах та газетах, стенди, які відображали б моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя і були розташовані біля розкладу занять та ін.

Навчальна дисципліна має виступати лише засобом, через яку формуються професійні параметри майбутнього вчителя. Тому, вивчаючи опановуючи певний навчальний предмет, студент вищого педагогічного навчального закладу повинен усвідомлювати кінцеву мету такої роботи.

Професійна самоосвіта є системою здобуття, оновлення, розширення та поглиблення знань, удосконалення практичних умінь та навичок з метою досягнення професійної майстерності. Вона передбачає чітку структуру та впорядкованість найбільш оптимальних пізнавально-практичних дій. Професійна самоосвіта має здійснюватись як усвідомлена, поступово ускладніша творча робота з набуття знань, практичних умінь та навичок. Вона відбувається поетапно, з подальшим залученням у творчий процес

нових прийомів та методів [8, с. 15-16]. Її провідними принципами є: 1) особиста ініціатива; 2) активність; 3) плановість; 4) внутрішня потреба; 5) самостійність та творче ставлення до роботи [8, с. 9]. Основними цілями професійної самоосвіти є: 1) отримання системи професійних знань; 2) формування і вдосконалення професійних умінь та навичок; 3) оволодіння методикою та технікою такої роботи [8, с. 10].

Професійна самоосвіта передбачає інтеграцію розрізаних елементів самостійної пізнавально-практичної діяльності в єдину систему інтелектуальної праці, яка свідомо та самостійно виконується студентом в різних частинах навчально-виховного процесу та позааудиторної роботи.

Як зазначає І. Л. Наумченко, поняття "самоосвіта" не є тотожним поняттю "самостійна робота студентів". Адже самостійна робота є початковим етапом самоосвітнього процесу та складовою його частиною (робота над окремими лекцією, семінаром, книгою тощо) [8, с. 9]. Вона характеризується несистемністю, недостатніми знаннями щодо вимог наукової організації, гігієни та культури розумової праці, відсутністю стійких умінь планувати час та види діяльності, їх самоконтроль та самоперевірку [8, с. 10]. В основі самостійної роботи лежить певний обов'язок, який стимулюється керівною роллю викладача, який планує завдання, вказує на літературу та об'єкт вивчення, спрямовує та контролює роботу студента тощо [8, с. 10-11].

Натомість, сутність самоосвіти полягає у вмінні самостійно вибудовувати системну та систематичну роботу, планувати, організувати та реалізовувати програму щодо здобуття знань, умінь та навичок і на їх основі виробляти власні цінності та ставлення, втілювати їх у практику виховання та навчання підрастаючого покоління.

Її освітньо-виховне значення полягає у тому, що, оволодіваючи нею майбутній вчитель опановує методику розумової праці. Усвідомлюючи цінність такої роботи та систематично її виконуючи, він виховує свої почуття, формує переконання й світогляд та напрацьовує критичність мислення, основи аналітико-синтетичної діяльності. І. Л. Наумченко зазначав, що, тільки самостійно навчившись розбиратись у питаннях теорії та практики можна успішно їх викладати та відстоювати [8, с. 6]. Д. І. Менделєєв підкреслював, що лише той педагог буде впливати на всю аудиторію учнів, який сам сильний у науці, володіє нею і любить її [7, с. 84].

Майбутній вчитель має навчитися систематично планувати та розподіляти власний час і використовувати його раціонально вже з перших днів навчання.

Робота за планом є початком самоосвітньої діяльності, першим кроком до раціоналізації розумової праці. Адже план дає змогу уникати непродуктивної витрати особистого та навчального часу, розподіляти його

по різних видам навчально-практичної діяльності, своєчасно та якісно виконувати роботу [8, с. 31-32].

За протяжністю у часі виокремлюють такі види планів: 1) на день; 2) на тиждень; 3) на місяць; 4) на 6 місяців; 5) на рік тощо. У зв'язку з цим майбутнім вчителям потрібно навчитись створювати плани різних видів та виробити у себе вміння працювати відповідно до них і виконувати їх.

Перед тим, як складати індивідуальний план професійної самоосвіти потрібно:

- 1) ознайомитися із змістом навчальних планів на семестр;
- 2) ознайомитися із розкладом занять та графіком навчальної роботи.

На основі цього потрібно визначити, по яким предметам та в який час доведеться займатись кожний день запланованого періоду. Крім навчальних занять, у плані потрібно також виділяти час на відпочинок.

Створюючи план на 1 день, потрібно враховувати труднощі предметів, обсяг завдань по всіх предметах, визначати кількість годин для виконання запланованої роботи [8, с. 36].

Під час планування професійної самоосвіти потрібно:

- 1) ставити перед собою реальні цілі, усвідомлювати те, як їх можна досягнути;
- 2) вміти підбирати та використовувати засоби для досягнення цілей;
- 3) прогнозувати час виконання запланованої роботи;
- 4) враховувати власні можливості під час виконання запланованих робіт, а саме: темп, посидючість, властивості пам'яті, уваги тощо.

Перейдемо до розгляду професійного самовиховання майбутнього вчителя. Воно є системою формування та вдосконалення бажаних фізичних, розумових, вольових та моральних якостей майбутнього вчителя відповідно до поставленої мети.

Найзагальнішою ціллю професійного самовиховання студента вищого педагогічного навчального закладу є підготовка до майбутньої професійної діяльності. Відповідно, його завданнями є формування та вдосконалення професійно значущих якостей особистості [4, с. 5].

Самовиховання є неможливим без аналізу майбутнім вчителем своїх індивідуальних особливостей, здібностей та можливостей. Воно починається із: 1) усвідомлення відмінності між ідеальним уявленням про себе як майбутнього професіонала і реальними параметрами; 2) самокритичної оцінки своїх вчинків та усвідомлення недоліків та виправлення яких може потребувати тривалих зусиль. А для цього потрібно мати професійний ідеал та здатність до самопізнання.

Потреба в самовихованні виникає в громадській, трудовій і навчальній діяльності, коли досягнуто певного рівня свідомості й самопізнання та вироблено здатність до самоаналізу й самооцінки, коли усвідомлюється

необхідність відповідності особистих якостей поведінки вимогам суспільства тощо. Воно є виявом високого рівня саморегулювання особистості майбутнього вчителя, проявом вищого ступеня процесу її морального розвитку. Виникнення в майбутнього вчителя потреби у професійному самовихованні є наслідком результативних виховних педагогічних впливів школи, сім'ї та громадськості. Воно розвиває здатність студента виконувати особисті, навчальні та соціальні обов'язки і вимоги. Чітке та суворе виконання самостійно прийнятих рішень, подолання труднощів, які заважають їх досягнути, та вимогливість до себе сприяють самовихованню.

До методів самовиховання належать: 1) самокритика; 2) самопереконавання; 3) самонавіяння; 4) самопримушення; 5) самозобов'язання; 6) самопереключення; 7) емоційно-уявне перенесення в положення іншої людини та ін. Засобами, які можуть спонукати до самовиховання, є: 1) зобов'язання перед колективом; 2) різні види звітів; 3) змагання; 4) слово авторитетного старшого тощо. Результати самовиховання виявляються у практиці життя [5, с. 798-799; 3, с. 412; 2, с. 1290; 10, с. 409; 9, с. 776-780].

Підсумовуючи, зазначимо, що професійна самоосвіта дає змогу визначити та сформулювати напрямки професійного саморозвитку майбутнього вчителя, вибудувати його програму. В той час як професійне самовиховання допомагає її реалізувати.

Оскільки професійні самоосвіта та самовиховання є взаємопов'язаними системами, тому розглянемо їх як системи.

I. Система професійної самоосвіти майбутнього вчителя має таку структуру:

1. Визначення предмета самоосвіти.
2. Формування власної навчальної програми щодо його вивчення. Сюди належить: 1) постановка мети; 2) визначення завдань, вирішення яких забезпечить досягнення мети; 3) прогнозування кінцевого результату самоосвітньої діяльності (які та на якому рівні мають бути сформовані професійні параметри); 4) відбір спеціальної та довідкової літератури; 5) формування на її основі тем та планів до них, які складають предмет самоосвіти та потребують вивчення.

3. Встановлення загального часу на її опанування.

4. Створення планів різних видів (1 день, 7 днів, 1 місяць, 6 місяців, 1 рік тощо) для послідовного вивчення навчальної програми самоосвіти з обраного предмета.

5. Реалізація планів щодо вивчення навчальної програми.

II. Система професійного самовиховання передбачає таку структуру:

1. Визначення напрямків професійного самовиховання. Ними є

професійні параметри майбутнього вчителя.

2. Формування ідеального образу сформованості власних професійних параметрів.

3. Діагностика наявного стану їх сформованості. Її слід здійснювати через самопостереження, самоаналіз, самооцінювання, самопрогнозування.

4. Планування програми самовиховання щодо формування вдосконалення професійних параметрів. Це передбачає створення особистих планів роботи над собою та зобов'язання їх виконувати.

5. Реалізація програми самовиховання. Здійснюється засобами самопереконавання, самонавіювання, самонаказу, самосхвалення, самозаохочення, самокритики.

6. Самоконтроль. Забезпечується через самовипробування, самооцінку, самозвіт.

Узагальнюючи підкреслимо, що професійні самоосвіта самовиховання дають змогу: 1) самостійно розширювати та поглиблювати професійні знання, вдосконалювати професійні уміння й навички відповідно до вимог навчальної програми, власних потреб та інтересів; 2) оволодіти методикою культури наукової організації розумової праці; 3) набути вміння та навички застосування знань на практиці; 4) сформувані у себе якості притаманні педагогу; 5) підготуватись до творчої педагогічної праці [8, с. 10].

Основними умовами самоосвітньої та самовиховної діяльності студентів є:

1. Морально-вольова готовність.

2. Навчально-методична готовність.

3. Бачення перспективи такої діяльності [8, с. 15].

Заняття професійними самоосвітою та самовихованням навчальних студентів:

1. Напрацьовувати вольову готовність, психологічний настрій і свідоме ставлення до роботи.

2. Оптимально планувати й організувати свою роботу.

3. Раціонально використовувати аудиторний та позааудиторний час.

4. Доторимуватися вимог наукової організації, гігієни та культури розумової праці.

5. Оволодівати та вдосконалювати навички та вміння.

6. Здійснювати самоконтроль та самоперевірку якості засвоєння змісту вивченого матеріалу з метою оволодіння системою знань та напрацювання стійких навичок професійної праці.

7. Здійснювати підготовку до професійної діяльності [8, с. 11].

Висновок. Відповідно до запропонованого підходу, майбутнього вчителя протягом навчання у вищому педагогічному навчальному закладі потрібно готувати до майбутньої професійної діяльності, у якій ключові

місця займають професійні самоосвіта та самовиховання. Завдяки їм він зможе реалізувати себе як фахівець та відповідати сучасним вимогам професії, використовуючи у своїй роботі все найсучасніше та найкраще. Саме через професійні самоосвіту і самовиховання майбутній вчитель зможе досягти педагогічної майстерності. Це сприятиме поступу підростаючого покоління, а відповідно і суспільства, до якого воно належить.

До перспективних напрямків досліджень з цієї проблематики можна віднести перевірку ефективності систем професійних самоосвіти та самовиховання майбутнього учителя шляхом їх впровадження у навчально-виховний процес вищого педагогічного навчального закладу.

Використана література:

1. Блонский П. П. Избранные психологические произведения / П. П. Блонский. – М.: Просвещение, 1964. – 548 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. – 2-ге вид., допов. й випр. / [авт.-уклад. С. У. Гончаренко]. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
4. Елканов С. Б. Основы профессионального самообразования будущего учителя: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / С. Б. Елканов – М.: Просвещение, 1989. – 189 с.
5. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Крупская Н. К. Педагогические сочинения: в 10 т. / Н. К. Крупская – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1957. – Т. 9.: Ликвидация неграмотности и малограмотности. Школы взрослых. Самообразование. – 1960. – 839 с.
7. Менделеев Д. И. Сочинения: в 25 т. / Д. И. Менделеев. – Л.-М.: Издательство АН СРСР, 1937. – Т. 23. – 1952. – 387 с.
8. Наумченко И. Л. Самообразование будущего учителя / И. Л. Наумченко. – Саранск: Мордовское книжное издательство, 1974. – 261 с.
9. Педагогическая энциклопедия: в 4 т. / [глав. ред. И. А. Каиров, Ф. Н. Петров]. – М.: Советская энциклопедия, 1964. – Т. 3. – 1966. – 879 с.
10. Педагогічний словник / [гол. ред. М. Д. Ярмаченка]. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
11. Ушинский К. Д. Собрание сочинений: в 11 т. / К. Д. Ушинский. – М.-Л.: АПН РСФСР, 1948. – Т. 6. – 1949. – 448 с.

Поддячий В. Н. Самообразование и самовоспитание будущего учителя.

Раскрыты определение, сущность, структура и роль профессионального самообразования и самовоспитания в подготовке будущего учителя, предоставлены рекомендации относительно организации учебно-воспитательного процесса в высшем педагогическом учебном заведении с целью содействия осуществления профессионального саморазвития через самообразование и самовоспитание.

Ключевые слова: профессиональное самообразование и самовоспитание, будущий учитель.

PIDDYACHNY V. M. Self-education and self-discipline of future teacher.

Disclosed definition, essence, structure and role of professional self-education and self-discipline in preparation of future pedagogue, given recommendations in relation to organization of educational process in higher pedagogical educational establishment with purposes to assistance realization of professional self-development through the self-education and self-discipline.

Keywords: professional self-education and self-discipline, future teacher.